

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-71>

УДК 336.14:352.07(477.7)

Ніколенко Геннадій Борисович

аспірант,

Уманський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9316-866X>**Gennadiy Nikolenko**

Uman National University

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ

THE ROLE OF FINANCIAL CAPACITY IN ENSURING THE COMPETITIVENESS OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE BLACK SEA ECONOMIC REGION IN THE CONTEXT OF WAR

Анотація. У статті проаналізовано роль фінансової спроможності у забезпеченні конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району України в умовах воєнного стану. Досліджено економічні показники місцевих бюджетів Миколаївської, Одеської та Херсонської областей за період 2022–2024 років у контексті забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад. Встановлено, що попри воєнний стан та законодавчі зміни в оподаткуванні, територіальні громади Причорноморського економічного району зберігають конкурентоспроможність завдяки фінансовій стійкості місцевих бюджетів. Виявлено, що податкові зміни, пов'язані з перерозподілом надходження податку на доходи фізичних осіб військовослужбовців до загального бюджету, істотно не вплинули дохідність місцевих бюджетів. Підтверджено, що конкурентоспроможність територіальних громад в умовах воєнного стану забезпечується за рахунок ефективного бюджетного планування, диверсифікації джерел доходів, збереження інвестиційної активності та здатності адаптуватися до нових викликів.

Ключові слова: конкурентоспроможність територіальних громад, місцеві бюджети, фінансова стійкість, ПДФО, Причорноморський економічний район, децентралізація.

Summary. The financial stability and competitiveness of territorial communities in the Black Sea economic region of Ukraine under martial law conditions are analyzed, and the impact of legislative changes regarding the redistribution of personal income tax of military personnel on their financial capacity is determined. Comparative analysis, statistical analysis, synthesis and generalization methods are applied. Economic indicators of local budgets of Mykolaiv, Odesa and Kherson regions for the period 2022–2024 are examined in the context of ensuring competitiveness of territorial communities. The methodology included assessment of budget execution dynamics, revenue structure analysis, and evaluation of expenditure efficiency indicators. It is established that despite martial law, competitiveness of territorial communities in the Black Sea economic region is maintained through financial stability of local budgets. Local budget revenues per capita in 2023 are increased: in Mykolaiv region by 59.7%, in Odesa region by 58.2%. It is established that the redistribution of military personnel's personal income tax to the state budget did not have a critical impact on the financial capacity of the territorial communities under study, as the communities successfully compensated for the lost revenues by stimulating local economic activity. The analysis revealed that local budgets not only withstood the challenges of the war period but also demonstrated sustainable development indicators. Capital expenditures of local budgets per capita are significantly increased compared to 2022, indicating the ability of territorial communities to invest in infrastructure development. The formation of surplus in the general fund of local budgets is identified as evidence of effective budget planning and opportunities for further development of territorial communities' competitiveness. The research results can be applied to improve mechanisms for ensuring competitiveness of territorial communities and increase efficiency of local finance management under martial law conditions in Ukraine.

Keywords: competitiveness of territorial communities, local budgets, financial stability, personal income tax, Black Sea economic region, decentralization.

Постановка проблеми. Причорноморський економічний район України, незважаючи на складні умови воєнного стану, продовжує відігравати важливу роль у національній економіці та збереженні конкурентоспроможності своїх територіальних громад. Початок російської агресії проти України у 2022 р. поставив перед територіальними громадами нові виклики щодо збереження конкурентоспроможності в умовах воєнного стану. Особливо це торкнулося прикордонних регіонів, до яких належить Причорноморський економічний район. Оскільки конкурентоспроможність територіальних громад у воєнний час визначається їх здатністю забезпечувати фінансову стійкість, ефективно управляти ресурсами та підтримувати соціально-економічний розвиток, актуальним є потреба в аналізі механізмів забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району за рахунок фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану та визначенні впливу на неї податкових змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад та фінансової децентралізації в Україні досліджували вітчизняні науковці, серед яких: Р.Я. Грицай [4], Ю.О. Голинський [2], В.В. Готра [8], О.Р. Західна [4], В.Р. Нурієва [2], О.Г. Чубарь [8], М.М. Пітюлич та Г.В. Побережник [8], Г.Д. Тараненко [4] та ін. Питання ролі оподаткування у формуванні місцевого бюджету з метою забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в контексті децентралізаційних процесів вивчали О.Р. Квасній [10], А.М. Клименко [11], Л.І. Крачок [6], Ю.О. Раделицький [10], В.Б. Тропіна [11] та ін. Однак недостатньо дослідженими залишаються особливості забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад через механізми функціонування місцевих фінансів в умовах воєнного стану, особливо в контексті специфіки прикордонних регіонів та їх адаптації до нових викликів.

Мета статті – проаналізувати роль фінансової стійкості бюджетів у забезпеченні конкурентоспроможності територіальних громад

Причорноморського району в умовах викликів воєнного часу.

Виклад основних результатів дослідження. Конкурентоспроможність територіальних громад у воєнний час проявляється через їх здатність не лише утримувати фінансову стабільність, а й забезпечувати розвиток за рахунок ефективного управління бюджетними ресурсами.

Аналіз економічних показників місцевих бюджетів Причорноморського економічного району свідчить про збереження конкурентоспроможності територіальних громад в умовах воєнного стану завдяки фінансовій стійкості їх бюджетів. Економіка територіальних громад району витримала бюджетний колапс 2022 р. і демонструє сталі показники зростання. Доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одного мешканця в 2023 р. порівняно з 2022 р. значно зросли: у Миколаївській області на 59,7%, в Одеській – на 58,2% (табл. 1). Ці показники корелюються з середнім показником по Україні.

Видатки місцевих бюджетів на одного мешканця також демонструють значний ріст та майже вдвічі перевищують середні показники по Україні, що вказує на активну інвестиційну політику громад. Значно нижчі показники Херсонської області зумовлені об'єктивними причинами (веденням активних бойових дій на її території та частковою окупацією), однак навіть в цих умовах регіон продовжує функціонувати. Про це свідчать капітальні видатки місцевих бюджетів. Після значного скорочення у 2022 р. цей показник істотно збільшився. Характерно, що зростання відбулось навіть у порівнянні з довоєнним 2021 р.: у Миколаївській області з 1038 грн у 2021 р. до 2994 грн у 2023 р. (у 2,9 раза) та 1546 грн за 3 квартал 2024 р. (1,5 рази), в Одеській області відповідно з 1934 у 2021 р. грн до 3147 грн у 2023 р. (1,8 раза) та 1313 грн у 3 кварталі 2024 р. (0,7 раза) [7].

Для об'єктивного аналізу конкурентоспроможності Причорноморського економічного району слід зазначити, що у зв'язку з початком війни ухвалено низку змін до нормативно-правових документів, що регламентують бюджетний та податковий процес:

Таблиця 1 – Економічні показники місцевих бюджетів Причорноморського економічного району

Назва області	Доходи місцевих бюджетів у розрахунку на 1-го мешканця, грн	Видатки місцевих бюджетів у розрахунку на 1-го мешканця, грн	Капітальні видатки місцевих бюджетів у розрахунку на 1-го мешканця, грн
	2022 р.	2023 р.	3 кв. 2024 р.
Миколаївська	6130	10263	8707
Одеська	6274	10762	10541
Херсонська	2741	2513	1975
Україна	6564	11811	11878

Джерело: [7]

1) 2022 рік – через бойові дії та військовий стан виникли несприятливі умови для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування. Виконавчі комітети місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації отримали право за поданням місцевих фінансових органів вносити зміни до відповідних місцевих бюджетів без затвердження відповідними радами. Дозволялось призупинення середньострокового бюджетного планування, відмова застосування регуляторних процедур і норм, спрощення подання звітності та надання державної підтримки суб'єктам господарювання.

2) 2023 рік – внесено чергові зміни в законодавчі акти щодо регулювання бюджетного процесу. Зокрема, знову повернули право затверджувати бюджет та вносити в нього зміни місцевим радам та військовим адміністраціям, стало обов'язковим оприлюднення бюджетної звітності. Відновлено з 01 серпня сплату єдиного податку ФОП (платників єдиного податку) I та II групи платників, за винятком тих що знаходяться на території тимчасово окупованих територій та територіях ведення бойових дій. Для платників єдиного податку III групи припинено спрощення системи оподаткування у вигляді сплати єдиного податку у розмірі 2%.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 08.11.2023 р. [9] внесені податкові зміни. Цим Законом прийнято рішення щодо перерозподілу податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) військовослужбовців до загального фонду державного бюджету. Відповідно, орієнтовна сума недоотриманих коштів бюджетів територіальних громад унаслідок податкових змін склала більше 96 млрд грн.

Щоб виявити вплив цих змін, досліджено бюджети міст Миколаєва та Одеси як найбільших центрів регіону (табл. 2).

Результати аналізу демонструють, що вилучення ПДФО військовослужбовців не мало значного негативного впливу на фінансову спроможність та конкурентоспроможність досліджуваних територіальних громад, адже упродовж 2022–2024 рр. бюджети стабільно наповнювались, щороку виникав профіцит загального фонду бюджету.

Формування доходної частини загального фонду бюджету здійснюється за рахунок податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку, єдиного податку, плати за землю, податку на нерухоме майно та місцевих податків. Профіцит загального фонду використовується для забезпечення виконання зобов'язань спеціального фонду бюджету, через який відбувається фінансування програм будівництва та регіонального розвитку, житлово-комунального господарства, транспорту та транспортної інфраструктури, соціально-культурної сфери.

На підтвердження збереження конкурентоспроможності територіальних громад, журнал «Forbes Ukraine» наводить дані про те, що у 2024 р. місцеві бюджети зібрали 451 млрд грн, що на 9 млрд більше, ніж у 2023 р. Серед областей Причорноморського економічного району найвищий приріст надходжень ПДФО від бізнесу продемонструвала Миколаївська область – 31,9%, Одеська область – 25,2%, Херсонська – 20,9%. Це свідчить про активізацію економічної діяльності в регіоні та здатність територіальних громад генерувати додаткові доходи, компенсуючи втрачені надходження від військового ПДФО (табл. 3).

Висновки. Проведене дослідження стану забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району за рахунок підтримання фінансової

Таблиця 2 – Стан надходження та використання доходів загального та спеціального фонду міських бюджетів Миколаєва та Одеси

Бюджет регіонів	м. Миколаїв			м. Одеса		
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Доходи загального фонду бюджету, млн грн	5063	5760	4650	12401	10267	12299
Профіцит загального фонду бюджету, млн грн	943	1143	510	2817	1655	773
Доходи спеціального фонду бюджету, тис. грн	103	363525	243586	394426	261744	298369
Дефіцит спеціального фонду бюджету, млн грн	943	1703	719	2817	1655	773
Видатки загального фонду бюджету, млн грн	4374	4616	4140	9582	8611	11523
Видатки спеціального фонду бюджету, млн грн	1046	2064	787	2169	1700	953

Джерело: [1; 3]

Таблиця 3 – Приріст надходжень ПДФО від бізнесу до місцевих бюджетів* у 2024 р.

№	Назва регіону	Відносна зміна	
		Збільшення, %	Зменшення, %
1	Миколаївська	31,9	
2	Полтавська	30,9	
3	Тернопільська	30,3	
4	Львівська	29,4	
5	Хмельницька	29,3	
6	Київська	28,7	
7	Кіровоградська	28,3	
8	Вінницька	28,0	
9	Івано-Франківська	27,3	
10	Волинська	27,1	
11	Харківська	26,0	
12	Чернігівська	25,8	
13	Одеська	25,2	
14	Сумська	25,1	
15	Закарпатська	25,1	
16	Рівненська	23,5	
17	Черкаська	23,5	
18	Херсонська	20,9	
19	Чернівецька	20,4	
20	Житомирська	17,9	
21	Дніпропетровська	15,9	
22	Запорізька	13,0	
23	Донецька	1,5	
24	Луганська		14,1

*Без м. Київ

Джерело: складено автором за даними [5]

спроможності в умовах воєнного стану дозволило дійти таких висновків:

- Територіальні громади Причорноморського економічного району продемонстрували високу адаптивність та здатність зберігати конкурентоспроможність навіть в умовах воєнного стану. Фінансова стійкість місцевих бюджетів стала ключовим фактором збереження конкурентних позицій громад, що підтверджується зростанням доходів на одного мешканця у 2023 р.: у Миколаївській області на 59,7%, в Одеській – на 58,2%.

- Встановлено, що перерозподіл ПДФО військовослужбовців до державного бюджету не спричинив критичного впливу на фінансову спроможність досліджуваних територіальних громад. Громади успішно компенсували втрачені надходження за рахунок активізації місцевої економічної діяльності, про що свідчить значний приріст

надходжень ПДФО від бізнесу: у Миколаївській області – 31,9%, Одеській – 25,2%, Херсонській – 20,9%.

- Конкурентоспроможність територіальних громад в умовах воєнного стану забезпечується: ефективним бюджетним плануванням, диверсифікацією джерел доходів, збереженням інвестиційної активності та здатністю до швидкої адаптації до нових викликів. Формування профіциту загального фонду місцевих бюджетів засвідчує не лише фінансову стабільність, а й наявність ресурсів для подальшого нарощування конкурентних переваг.

На основі отриманих результатів рекомендується розробити механізми державної підтримки територіальних громад Причорноморського економічного району, удосконалити систему моніторингу конкурентоспроможності територіальних громад з урахуванням специфіки воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Бюджет. Офіційний сайт міста Одеса. URL: <https://omr.gov.ua/ua/open-city/budget/> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Голинський Ю. О., Нурієва В. Р. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*, 2023, №55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2865/2789> (дата звернення: 28.03.2025).
3. Дані Департаменту фінансів Миколаївської міської ради. URL: <https://depfin.mkrada.gov.ua/budget/mistsevij-bjuzhjet-dohodi-ta-vidatki> (дата звернення: 01.04.2025).

4. Західна О. Р., Тараненко Г. Д., Грицай Р. Я. Фінансова спроможність територіальних громад закарпатської області. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5138/5183> (дата звернення: 28.03.2025).
5. Калашник П. Місцеві бюджети зібрали більше податків у 2024-му, попри вилучення «військового ПДФО». *Журнал «Forbes Ukrain»*. URL: <https://forbes.ua/news/mistsevi-byudzheti-zibrali-bilshe-podatkov-u-2024-mu-popri-viluchennya-viyskovogo-pdfo-04022025-26873> (дата звернення: 04.04.2025).
6. Крачок Л. І. Пріоритети податкової політики соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Бізнес-Інформ*. 2024. №2. С. 201–210. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-2_0-pages-201_210.pdf (дата звернення: 02.04.2025).
7. Місцеві бюджети. Офіційний сайт «Децентралізація»: URL: <https://decentralization.ua/finance> (дата звернення: 04.04.2025).
8. Пітюлич М. М., Готра В. В., Чубарь О. Г., Побережник Г. В. Фактори підвищення фінансової спроможності та розвитку територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. №2. С. 341–346.
9. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023 № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
10. Раделицький Ю. О., Квасний О. Р. Основи формування податкового потенціалу місцевих бюджетів у контексті децентралізаційних процесів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 6. С. 252–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_6_50 (дата звернення: 08.04.2025).
11. Тропіна В. Б., Клименко А. М. Податки у формуванні фінансового ресурсу територіальних громад: Україна та ЄС. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 49. С. 181–188.

References:

1. Official website of the city of Odessa (2025). Biudzheth [Budget]. Available at: <https://omr.gov.ua/ua/open-city/budget/> (in Ukrainian)
2. Holynskiy Yu. O., Nuriieva V. R. (2023) Finansova spromozhnist hromad pid chas povnomasshtabnoi viiny [Financial capacity of communities during full-scale war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 55. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2865/2789> (in Ukrainian)
3. Dani Departamentu finansiv Mykolaivskoi miskoi rady [Data from the Finance Department of the Mykolaiv City Council]. Available at: <https://depfin.mkrada.gov.ua/budget/mistsevij-bjudzheth-dohodi-ta-vidatki> (in Ukrainian)
4. Zakhidna O. R., Taranenko H. D., Hrytsai R. Ya. (2024). Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad zakarpatskoi oblasti [Financial capacity of local communities in Zakarpattia Oblast]. *Efektivna ekonomika*, vol. 11. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/5138/5183> (in Ukrainian)
5. Kalashnyk P. (2025). Mistsevi biudzhety zibraly bilshe podatkiv u 2024-mu, popry vyluchennia “viiskovoho PDFO” [Local budgets collected more taxes in 2024, despite the withdrawal of the “military personal income tax”]. *Zhurnal “Forbes Ukrain”*. Available at: <https://forbes.ua/news/mistsevi-byudzheti-zibrali-bilshe-podatkov-u-2024-mu-popri-viluchennya-viyskovogo-pdfo-04022025-26873> (in Ukrainian)
6. Krachok L. I. (2024). Priorytety podatkovoi polityky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad [The priorities of tax policy for the socio-economic development of local communities]. *Biznes-Inform*, vol. 2, pp. 201–210. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-2_0-pages-201_210.pdf (in Ukrainian)
7. Ofitsiynyi sait «Detsntralizatsiia»: Mistsevi biudzhety [Local budgets. Official website “Decentralization”]. Available at: <https://decentralization.ua/finance> (in Ukrainian)
8. Pitiulych M. M., Hotra V. V., Chubar O. H., Poberezhnyk H. V. (2023). Faktory pidvyshchennia finansovoi spromozhnosti ta rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh suchasnykh vyklykiv [Factors for increasing financial capacity and development of territorial communities in the context of modern challenges]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, Is. 8, vol. 2, pp. 341–346. (in Ukrainian)
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo zabezpechennia pidtrymky oboronozdatnosti derzhavy ta rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy: Zakon Ukrainy [‘On Amendments to the Budget Code of Ukraine Regarding Ensuring Support for the State’s Defense Capabilities and the Development of Ukraine’s Defense-Industrial Complex’: Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (in Ukrainian)
10. Radelytskyi Yu. O., Kvasnii O. R. (2018). Osnovy formuvannia podatkovoho potentsialu mistsevykh biudzhetyv u konteksti detsentralizatsiinykh protsesiv [Fundamentals of forming the tax potential of local budgets in the context of decentralization processes]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 6. pp. 252–258. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_6_50 (in Ukrainian)
11. Tropina V. B., Klymenko A. M. (2021). Podatky u formuvanni finansovoho resursu terytorialnykh hromad: Ukraina ta YeS [Taxes in the formation of financial resources of territorial communities: Ukraine and the EU]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 49, pp. 181–188. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 13.06.2025